

ja. Preko glazbe Victoria uvodi vjernike u sam događaj koji onda i sami proživljavaju.

Analizirajući Schönbergovu operu *Moses und Aron* Piqué prikazuje kako je ovaj skladatelj pokušao izraziti Neizrecivoga glazbenim izričajem koji može biti komunikativan. Na taj način Schönberg izražava pitanje koje si postavlja svaki čovjek: kako predstaviti Misterij? Na kraju, analizirajući Messiaenov *Livre du Saint Sacrement pour orgue* Piqué zaključuje kako Messiaen vodi, pomoću granica osjetila, percepciji Nevidljivoga.

On daje glas Neizrecivomu, daje volumen Nevidljivomu, daje boju Neopisivomu. Čovjek se nalazi pred pravom zvukovnom ekstazom koja ispunja sva njegova osjetila. Messiaenova glazba stavlja čovjeka na prag kontemplacije Misterija, pomoću osjetila dohvaća nešto što nadilazi intuiciju ili maštu, nalazi se na samome pragu estetske spoznaje Misterija.

U zaključku koji je naslovio *Musica et theologia: postludium* autor drži kako je svojim pristupom teologiji i glazbi dokazao kako postoji potreba da se teologija obogati emocionalnom i empatičkom dimenzijom koju će crpiti iz osjetljivosti prema umjetnosti, napose glazbi. Ta osjetljivost omogućit će teologiji da govori o Bogu našim suvremenicima na jedan smislen način, rabeći konceptualne i verbalne kategorije prikladne našem vremenu.

Ujedinjujući refleksiju o teologiji, kao disciplini koja želi govoriti o Bogu, i glazbi koja svojim specifičnim izričajem može otvoriti putove emocionalne spoznaje koji vode prema transcendentnome, prema iskustvu Misterija, Jordi Piqué svojom istraživačkom metodom otvara jedan nov put promišljanju o Bogu.

Danijel Koraca

Ermanno Pavesi, *Bioetika umijeća ozdravljenja*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2014, 156 str.

Ova knjiga bavi se temom medicinske etike, za čiji se sadržaj u novije vrijeme sve više upotrebljava izraz »bioetika« — koji želi obuhvatiti gotovo sva područja presudna ili važna za postojanje, razvoj i dovršetak ljudskoga osobnog života na zemlji. Tu su, osim medicinskih znanosti, u širem smislu, uključene i one humanističke, pravne, sociološke i ekološke znanosti. Pojam bioetike ušao je u uporabu tek prije nekoliko desetljeća, iako je etički utjecaj na medicinu vrlo star i, barem što se tiče Europe, utjecaj etike na medicinu imao je znatnu ulogu u oblikovanju europske duhovnosti. Postoji opća suglasnost da se identitet europske civilizacije temelji na posebnome pogledu na čovjeka i ljudska prava, što se općenito smatra naslijedom humanizma i renesanse. Petrarca, Salutati i drugi istaknuti predstavnici renesansnog humanizma isticali su da čovjek ima posebno dostojanstvo zahvaljujući svojoj osobnosti. To vrijedi ne samo za medicinsku praksu, nego i za teoriju: svaki terapijski postupak nije samo tehnički zahvat nego obuhvaća čovjeka kao osobu i ne može zaobići prirodni zakon i etiku. Posebno dostojanstvo čovjeka temelji se na prirodi osobe koja je stvorena na sliku i priliku Božju, što ne pripada povijesti, nego je i danas središnje pitanje. Ta središnja pitanja bioetike Pavesi obrađuje u ovome djelu kroz deset poglavlja, posebno ističući stoljećima dragu temu — »Christus Medicus« — opisujući Kristovo spasiteljsko poslanje u brizi za čovjeka na razini njegova tjelesno-duhovnog zdravlja.

Započinje povijesnim pregledom, ističući kako su najstariji nazori o medicini, koji su dovoljno poznati, židovski i grčko-rimski. Za Židove je

bolest izraz povrede zakona, povezan s grijehom, dok Grci traže skladan red u prirodi. Svrha ljudskog života za Grke je život u skladu sa zakonima svemira. No bitnu promjenu pogleda na bolest donosi kršćanstvo. Ono preobražava klasičnu medicinu te donosi karitativni duh. Milosrđe i ljubav postaju vrline. Klasična medicina nije imala taj duh kakav joj je moglo uliti samo kršćanstvo. Parabola o milosrdnome Samarijancu postaje sredstvo kojim se oživotvoruje krepost koja je temeljno obilježje nove religije, ljubav prema bližnjemu. Prosvjetiteljstvo i Francuska revolucija donose više filozofski koncept pogleda na život i zdravlje u modernome smislu, koji se više inspirirao znanstvenom metodom. Na bolest se gleda kao posljedicu društvenih nepravdi. Krajem 19 st. i početkom 20 st. nastaje društveni darvinizam koji se kao biološki pristup ne ograničava samo na to da je čovjek nastao evolucijom, nego se i povijest čovječanstva tumači kao povijest prirode odnosno kao evolucija. Socijalni darvinizam kritizira kršćanstvo zbog njegova načela samilosti i zbog zauzimanja za slabe, no isto se tako kritično odnosi prema napredovanju medicine koje omogućuje preživljavanje pojedinaca koji bi inače bili žrtve selekcije.

Pavesi dalje u djelu navodi razloge zbog kojih bi bila potrebna nova etika kao što su novi i problemi koji su se pojavili zbog napretka medicine; potreba da se utvrde kriteriji za razdiobu ograničenih financijskih sredstava za sve veće troškove liječenja, uvjerenje da su različiti oblici etike razvijeni tijekom stoljeća u Europi nedostatni te vrlo različitih pogleda na svijet i vrijednosti. Posebna situacija multikulturalnih visokotehnoloških društava zahtjeva intenzivniju raspravu o etici negoli u prošlosti kada su tehničke mogućnosti bile manje, a društva zatvorenija.

Radanje bioetike svakako je imalo pozitivnih vidova, nasuprot činjenici da je posljednjih stoljeća u mnogim medicinskim krugovima utvrđeno uvjerenje da će tehnički i moralni napredak teći jednakom brzinom i da će veći tehnički napredak automatski dovesti do moralnoga napretka i većega osjećaja odgovornosti. Autor ističe kako se širenjem bioetike povećala pažnja prema etičkim pitanjima o kojima se raspravlja interdisciplinarno, u čemu sudjeluju filozofi i teolozi. Bioetika je dakle otvorila mogućnost razgovora između znanosti i etike, ali s druge strane, ne mogu se zaboraviti ni takozvane ideologije nekih struja koji u ime pluralizma, multikulturalnosti i autonomije u nekim slučajevima nastoje dati legitimitet i dopusnicu etici u situacijama koje su stvarno moralno upitne.

Kao odgovor na upliv moralno upitnih stavova Pavesi ističe pojam *Christus Medicus* kojeg su razmatrali još i crkveni oci. Povjesničarima medicine bilo je posebno zanimljivo koje su bile posljedice ideje o Kristu kao liječniku ne samo na medicinu i na pomaganje bolesnima i nemoćnima, nego i na koncept bolesti i njihova liječenja. Motiv *Christus Patiens* omogućuje da se bolje razmotri *Christus Medicus*. Izraz *patiens* može odvesti do pasije (muke), kao što može podsjetiti na pojam „pacijent“ u smislu bolesne osobe. Autor ističe riječi Ivana Pavla II. koji stavlja problem patnje u perspektivu spasenja, dok moderna civilizacija bolesti, nesreće, katastrofe i smrt opisuje kao apsurdne. Mogućnost prihvaćanja vlastite neizbježne patnje kao križa prema uzoru na *Christus Patiens* omogućuje, kako to naučava Ivan Pavao II., da se patnja ne smatra nekorisnom i apsurdnom, nego da dobije smisao.

Dalje u tekstu Pavesi obrađuje problem slobode savjesti koja postavlja niz načelnih pitanja i odražava suprotnost

između države prava s jasnim pravilima suživota, s jedne strane, i autonomije pojedinaca s druge. Moraju li zakoni i prava vrijediti za sve ljude bez iznimke ili se mora osigurati mogućnost priziva savjesti? Riječ je o složenim pitanjima na koje je teško dati odgovor, ali vrijedi razmišljati o slobodi savjesti, o njezinu opravdanju i o načinu na koji se provodi kako bi se time definirala sloboda savjesti ili barem došlo do razjašnjenja toga pojma. Autor zaključuje kako se sloboda savjesti i prigovor savjesti ne temelji na poimanju apsolutne autonomije pojedinca, nego na nedodirljivome pravdužnosti obveze djelovanja u skladu s naravnim pravom, to jest s Božjim poretkom, čak i u slučajevima kada država traži i zahtjeva suprotno ponašanje.

Pavesi u daljnjem poglavlju ističe važnost enciklike *Spe salvi* Benedikta XVI. Za viziju čovjeka u psihoterapiji koja naučava da dijelovi svemira i materijalni zakoni nisu ti koji upravljaju svijetom i čovjekom, nego osobno Bog koji upravlja zvijezdama, tj. svemirom. Nisu materijalni zakoni i zakoni evolucije krajnja instanca, nego razum, želja, ljubav — Osoba. Pavesi se također u djelu osvrće na problem reikija te odnosa astrologije i kršćanstva, odnosno reakcije kršćanstva na astrološki determinizam čiji se utjecaj proteže i na moderno doba koje svoj oblik dobiva u naturalizmu. Autor zaključuje kako postoji opasnost da se ti posthumani i transhumani uvjeti pretvore u nehumanost pa je zato potrebno razmišljati o antropologiji koja mora uzeti u obzir istraživanje kršćanskoga humanizma.

Bojan Bijelić

Mijo Nikić — Kata Lamešić (ur.), *Religije i sreća*, Religijski niz 16, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2014, 288 str.

Religije i sreća naslov je zbornika radova interdisciplinarnoga i interkonfesionalnoga simpozija održanog u Zagrebu 7. prosinca 2012. godine na Filozofskome fakultetu Družbe Isusove. Spomenuti zbornik je 16. knjiga Religijskog niza u izdanju Filozofsko-teološkoga instituta Družbe Isusove u Zagrebu. Urednici ovoga Zbornika od 288 stranica, Mijo Nikić i Kata Lamešić, stručno su ga i znanstveno uredili pridodavši na kraju kazalo pojmova i imena koja se spominju u knjizi.

Budući je Simpozij bio interdisciplinarnoga karaktera, o sreći u njemu govore filozofi, teolozi, religiozi, psiholozi i sociolozi. U svome pozdravnom govoru koji je objavljen na početku zbornika, dekan Filozofskog fakulteta DI, Ivan Šestak, na sebi postavljeno pitanje što je sreća, odgovara da pod njom obično podrazumijevamo »jedno stanje zadovoljstva za koje si želimo da ne prestane!« (5). Spomenuti profesor najprije izaziva jednom pesimističkom Hegelovom tvrdnjom da »Povijest svijeta nije tlo za sreću. Razdoblje sreće u njoj su prazni listovi«, no ipak zaključuje optimističkim riječima sv. Tome Akvinskog kako naravna težnja za srećom »ne može biti isprazna«.

»O tome što su o sreći izrekli i što o njoj misle filozofi« naziv je predavanja koje je održao Ivan Koprak. Iznio je mišljenja o sreći u antičkoj filozofiji, u novovjekovnoj misli Zapada te u filozofiji egzistencijalizma. U svome zaključku profesor Koprak tvrdi kako nam sreća ne dolazi izvana, nego »raste tamo gdje ju se posije, sama po sebi ne niče nikada« (37).

Barbara Ćuk obradila je temu: »Filozofija i sreća u Justinovom Razgovoru